

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ, ЩО НАЛЕЖАТЬ ДЕРЖАВІ: ШЛЯХИ ЙОГО АДАПТАЦІЇ В УКРАЇНСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО

FOREIGN EXPERIENCE OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL ENSURING THE IMPLEMENTATION OF CORPORATE RIGHTS BELONGING TO THE STATE: WAYS OF ITS ADAPTATION INTO UKRAINIAN LEGISLATION

Омельчук В.М., аспірант кафедри юриспруденції

Чернівецький інститут Міжнародного гуманітарного університету

В даній статті автором проаналізований зарубіжний досвід адміністративно-правового забезпечення реалізації корпоративних прав держави, запропоновані шляхи адаптації кращого досвіду в чинне українське законодавство. Так, зокрема, зазначається, що на сьогодні можна виділити такі моделі реалізації корпоративних прав держави: 1) Скандинавська модель (Норвегія, Швеція, Фінляндія) характеризується розвинутою системою управління державними активами, яка базується на чітких законодавчих нормах і принципах прозорості та відповідальності. 2) Англосаксонська модель (Великобританія, США, Канада) – у цих країнах держава зазвичай не володіє значними частками в приватних компаніях, однак у випадках, коли держава є власником корпоративних прав, законодавство зобов'язує її діяти виключно на ринкових засадах як приватного інвестора. Це передбачає максимальну віддачу від інвестицій і мінімальне втручання в управлінську діяльність компаній. 3) Азіатська модель (Сінгапур, Японія, Південна Корея) характеризується значною роллю держави у корпоративному секторі через володіння акціями великих компаній. 4) Континентальна модель (Німеччина, Франція) – у цих країнах держава також відіграє активну роль у корпоративному секторі. Зазначається, що адаптація зарубіжного досвіду адміністративно-правового забезпечення реалізації корпоративних прав держави в українське законодавство може значно підвищити ефективність управління державними активами. Зокрема, цікавими для аналізу автор визначає такі ідеї: 1) створення спеціалізованого агентства, яке буде відповідальним за управління державними корпоративними правами; 2) запровадження відповідних стандартів корпоративного управління, орієнтованих на Принципи корпоративного управління ОЕСР та інші міжнародні норми; 3) розробка національної стратегії управління державними активами, яка б включала довгострокові цілі, пріоритети та шляхи досягнення. Також, визначено й інші положення зарубіжної практики, які могла б використати Україна для удосконалення існуючої системи адміністративно-правового забезпечення корпоративних прав держави.

Ключові слова: корпоративні права, адміністративно-правове забезпечення, держава, зарубіжний досвід, адаптація.

In this article, the author analyzed the foreign experience of administrative and legal support for the implementation of the corporate rights of the state, proposed ways of adapting the best experience into the current Ukrainian legislation. Thus, in particular, it is noted that today the following models of implementation of the state's corporate rights can be distinguished: 1) The Scandinavian model (Norway, Sweden, Finland) is characterized by a developed system of state asset management, which is based on clear legal norms and principles of transparency and responsibility. 2) Anglo-Saxon model (Great Britain, USA, Canada) – in these countries, the state usually does not own significant shares in private companies, however, in cases where the state is the owner of corporate rights, the law obliges it to act exclusively on a market basis as a private investor. This provides the maximum return on investment and minimal interference in the management activities of companies. 3) The Asian model (Singapore, Japan, South Korea) is characterized by a significant role of the state in the corporate sector through ownership of shares in large companies. 4) Continental model (Germany, France) – in these countries, the state also plays an active role in the corporate sector. It is noted that the adaptation of foreign experience of administrative and legal support for the implementation of state corporate rights into Ukrainian legislation can significantly increase the efficiency of state asset management. In particular, the author identifies the following ideas as interesting for analysis: 1) creation of a specialized agency that will be responsible for the management of state corporate rights; 2) introduction of appropriate standards of corporate governance, based on the Principles of Corporate Governance of the OECD and other international norms; 3) development of a national strategy for the management of state assets, which would include long-term goals, priorities and ways of achieving them. Also, other provisions of foreign practice, which could be used by Ukraine to improve the existing system of administrative and legal support of corporate rights of the state, have been identified.

Key words: corporate rights, administrative and legal support, state, foreign experience, adaptation.

Вступ. Забезпечення реалізації корпоративних прав, що належать державі, є важливим елементом ефективного управління державними активами. У багатьох країнах світу цей процес базується на чітких правових та адміністративних механізмах, які спрямовані на забезпечення прозорості, ефективності та підзвітності державного управління корпоративними правами. В Україні це питання набуває особливої актуальності в умовах триваючих реформ та євроінтеграційних процесів.

Адаптація зарубіжного досвіду до українського законодавства може стати важливим кроком у підвищенні ефективності державного управління корпоративними правами, а також сприяти вдосконаленню механізмів контролю та нагляду за діяльністю державних підприємств та акціонерних товариств, де держава є власником частки. Дана стаття присвячена аналізу зарубіжного досвіду адміністративно-правового забезпечення реалізації корпоративних прав держави та визначенню шляхів його адаптації до законодавства України. Розгляд конкретних прикладів різних країн дозволить виявити найбільш ефективні підходи та механізми, які можуть бути імпле-

ментовані в українську правову систему з урахуванням національних особливостей та правових традицій.

Виклад основного матеріалу. Корпоративні права держави – це сукупність майнових і немайнових прав, які належать державі як власнику акцій, часток чи паїв у статутному капіталі господарських товариств або інших корпоративних утворень [1, с. 34]. Ці права надають державі деякі можливості та повноваження. Зокрема, державі дозволяється брати участь в управлінні компанією, отримувати частку прибутку у вигляді дивідендів, а також реалізовувати інші права, пов'язані з участю у корпоративних відносинах [2].

Правове регулювання корпоративних прав держави у різних країнах світу має свої особливості, що зумовлені історичними, економічними та політичними факторами. Держави активно використовують корпоративні права для управління стратегічними активами та впливу на економічні процеси, забезпечуючи тим самим національні [3].

У міжнародному контексті існують декілька підходів до регулювання корпоративних прав держави:

1. *Скандинавська модель* (Норвегія, Швеція, Фінляндія). Скандинавські країни, зокрема Норвегія, Швеція

та Фінляндія, відомі своєю успішною моделлю управління корпоративними правами держави. Ця модель характеризується високим рівнем прозорості, підзвітності та ефективності. Вона заснована на принципах соціальної відповідальності та довгострокового стратегічного планування, що дозволяє державам цих країн ефективно управляти своїми активами, забезпечуючи економічний розвиток і соціальне благополуччя.

Одним із найвідоміших прикладів ефективного управління державними корпоративними правами є Норвезький Державний пенсійний фонд (Government Pension Fund Global, GPF). Цей фонд, який часто називають «Нафтогазовий фонд», був створений у 1990 році з метою ефективного управління доходами від нафтогазового сектора. Фонд належить державі і є одним з найбільших суверенних фондів у світі.

Управління фондом здійснюється на основі законодавства Норвегії, включаючи Закон про Державний пенсійний фонд [4]. Основні принципи управління GPFG включають: 1) принцип прозорості, що проявляється у тому, що всі інвестиції фонду є публічно доступними, що дозволяє громадськості контролювати його діяльність. Щорічно публікуються звіти про діяльність фонду, які включають інформацію про прибутки, інвестиції та соціальну відповідальність. 2) принцип підзвітності – Фонд підзвітний Міністерству фінансів Норвегії, яке встановлює загальні правила і стратегії його управління. Міністерство регулярно звітує перед парламентом про результати діяльності фонду. 3) принцип етичного інвестування зобов'язує Фонд дотримуватися чітких етичних стандартів, визначених Радою з етики (Council on Ethics), яка була створена для нагляду за дотриманням соціальних і екологічних норм в інвестиційній діяльності.

Швеція також має розвинену систему управління державними корпоративними правами. У Швеції значна частка державних активів управляється через державні підприємства, акції яких належать державі. Держава як акціонер бере активну участь в управлінні компаніями через ради директорів, які зобов'язані діяти в інтересах держави як власника і водночас дотримуватися принципів ринкової ефективності.

Шведська модель управління державними активами також орієнтована на довгострокове планування, що відображено у відповідних стратегічних документах, таких як Національна стратегія корпоративного управління (National Corporate Governance Strategy), що визначає основні напрями розвитку державних компаній [5]. Фінляндія використовує подібний підхід до управління корпоративними правами держави. Основним інструментом управління державними активами є Фонд державних інвестицій (Solidium), який був створений для управління акціями компаній, що належать державі. Даний фонд управляє державними активами з метою забезпечення довгострокової прибутковості та збереження вартості активів. Фінська модель акцентує увагу на принципах ринкової ефективності та прозорості, що забезпечує максимальну віддачу від державних активів. Solidium також активно бере участь у міжнародних ініціативах, таких як Глобальний договір ООН (UN Global Compact), що спрямовані на просування принципів сталого розвитку та соціальної відповідальності.

Скандинавські країни активно впроваджують міжнародні стандарти і рекомендації в управлінні державними активами, зокрема: 1) Принципи корпоративного управління ОЕСР (OECD Guidelines on Corporate Governance of State-Owned Enterprises). Ці принципи встановлюють стандарти управління державними компаніями, акцентуючи увагу на прозорості, підзвітності та ринковій ефективності. 2) Принципи відповідального інвестування ООН (UN Principles for Responsible Investment, PRI). Принципи спрямовані на інтеграцію екологічних, соціаль-

них та управлінських критеріїв у інвестиційні рішення. 3) Рамкова конвенція ООН про зміну. Держави-учасниці цієї конвенції, включаючи Норвегію, Швецію та Фінляндію, інтегрують екологічні критерії у свої стратегії управління державними активами. Впровадження цих міжнародних документів забезпечує високу ефективність та соціальну відповідальність у процесі управління корпоративними правами держави, що є характерною рисою скандинавської моделі.

2. *Англосаксонська модель* (Великобританія, США, Канада). Англосаксонська модель управління корпоративними правами держави, яка використовується у Великобританії, США та Канаді, відрізняється від скандинавської більшою ринковою орієнтацією та акцентом на приватизацію і дерегуляцію. Ця модель базується на принципах ринкової економіки, де роль держави в управлінні корпоративними правами значною мірою зменшена на користь приватного сектора. Проте, в тих випадках, коли держава все ж бере участь у корпоративному управлінні, вона застосовує високі стандарти корпоративного управління, орієнтовані на максимізацію прибутковості та ефективності.

У Великобританії держава бере участь у корпоративному управлінні через ряд механізмів, але зосереджує увагу на приватизації державних підприємств та підтримці ринкової конкуренції. Основними принципами британської моделі є: 1) корпоративне управління через публічні компанії. 2) регуляція і нагляд. Управління державними активами здійснюється на основі законодавства, що забезпечує ринкову конкуренцію і прозорість. 3) приватизація. З кінця 1970-х років у Великобританії активно здійснюється приватизація державних підприємств, що призвело до значного зменшення ролі держави у корпоративному управлінні.

У Сполучених Штатах Америки управління корпоративними правами держави здійснюється переважно через різні форми регулювання та нагляду за приватними корпораціями, а не через безпосереднє володіння державою акціями компаній. Держава виступає як регулятор та забезпечує правову основу для ефективного функціонування ринку.

В окремих випадках, як-от у періоди економічних криз, держава може тимчасово брати участь в управлінні корпоративними правами через програми порятунку, такі як Програма підтримки проблемних активів (Troubled Asset Relief Program, TARP), що була реалізована під час фінансової кризи 2008 року. Програма дозволила державі отримати часткове володіння акціями деяких великих корпорацій на тимчасовій основі з метою стабілізації економіки.

Таким чином, основна роль держави в США полягає у забезпеченні ефективної регуляторної бази для ринку, втручання в корпоративні права відбувається лише у виняткових випадках.

У Канаді підхід до управління корпоративними правами держави подібний до американського, з акцентом на ринкові механізми та приватний сектор. Водночас Канада також має власні особливості в управлінні державними активами.

Важливу роль в управлінні державними корпоративними правами у Канаді відіграють корпорації коронної власності, які є державними підприємствами і діють у стратегічних секторах, таких як транспорт, енергетика та фінансові послуги. Канада також активно впроваджує міжнародні стандарти в сфері корпоративного управління. Зокрема, канадські компанії, включаючи державні підприємства, керуються Принципами корпоративного управління ОЕСР (OECD Principles of Corporate Governance), що забезпечує високу ефективність та підзвітність у їх діяльності.

3. *Азіатська модель* (Сінгапур, Японія, Південна Корея). Азіатська модель управління корпоративними правами держави, яка характерна для таких країн, як Сінгапур, Японія та Південна Корея, відрізняється значним

рівнем державного втручання у корпоративний сектор. У цьому регіоні держави активно використовують свої корпоративні права для досягнення економічних і стратегічних цілей, часто граючи ключову роль у великих корпоративних структурах. Азійські країни також активно інтегрують міжнародні стандарти і принципи у свої системи управління.

В Японії державне управління корпоративними правами здійснюється через системи, що включають як пряме володіння, так і участь у великих корпоративних холдингах. По-перше, Японія управляє значними активами через національні інвестиційні компанії. Національні інвестиційні компанії відіграють важливу роль у підтримці економічного розвитку країни, сприяючи інвестиціям у стратегічні сектори. По-друге, Кодекс корпоративного управління Японії (Japan's Corporate Governance Code) встановлює рекомендації для корпоративного управління в Японії (Japan's Corporate Governance Code). Він акцентує увагу на прозорості, підзвітності та високих етичних стандартах. Кодекс застосовується до всіх публічних компаній, включаючи державні підприємства.

Загалом, японська система державного управління корпоративними правами демонструє ефективне поєднання прямих інвестиційних механізмів із високими стандартами прозорості й етичного управління, що забезпечує стабільність та розвиток національної економіки.

Південна Корея використовує модель активного державного управління корпоративними правами через участь у великих корпоративних холдингах та стратегічних секторах. Південна Корея управляє значними державними активами через великі корпорації, що діють у критично важливих секторах.

4. *Континентальна модель* (Німеччина, Франція). У цих країнах держава також відіграє активну роль у корпоративному секторі. Франція, наприклад, має систему, де держава може втручатися в управління підприємствами, що є стратегічно важливими, з метою захисту національних інтересів.

У багатьох країнах створені спеціалізовані органи або агентства, що займаються управлінням державними корпоративними правами. Ці органи діють на основі законодавчо закріплених принципів прозорості, відповідальності та ринкової ефективності. Міжнародний досвід свідчить, що ефективне управління корпоративними правами держави можливе лише за умов дотримання чітких правових норм, прозорості та належного нагляду.

Висновки. Отже, адаптація зарубіжного досвіду адміністративно-правового забезпечення реалізації корпоративних прав держави в українське законодавство може значно підвищити ефективність управління державними активами. На основі досвіду Сінгапуру, Норвегії та інших країн, Україна може розглянути можливість створення спеціалізованого агентства, яке буде відповідальним за управління державними корпоративними правами. Таке агентство повинно мати чіткі повноваження, бути незалежним від політичного впливу та діяти згідно з високими стандартами корпоративного управління.

Україна може запровадити відповідні стандарти корпоративного управління, орієнтуючись на Принципи корпоративного управління ОЕСР та інші міжнародні норми. Це

сприятиме підвищенню прозорості, підзвітності та ефективності управління державними активами. Важливим кроком може стати оновлення чинного Кодексу корпоративного управління, щоб він відповідав найкращим світовим практикам.

Для ефективного управління державними корпоративними правами необхідно запровадити механізми підзвітності та контролю. Це може включати створення наглядових рад з незалежними членами, розробку та оприлюднення річних звітів про діяльність державних компаній, а також здійснення незалежного аудиту.

На основі досвіду скандинавських країн, Україна могла б розробити національну стратегію управління державними активами, яка б включала довгострокові цілі, пріоритети та шляхи досягнення. Така стратегія повинна враховувати потребу в збалансуванні економічних і соціальних інтересів держави.

Як і в багатьох зарубіжних юрисдикціях, Україна може розглянути можливість інтеграції ESG критеріїв у процес управління державними корпоративними правами. Це може сприяти сталому розвитку та позитивно вплинути на репутацію українських державних компаній на міжнародному рівні.

Україна повинна активніше впроваджувати міжнародні правові норми, такі як Принципи відповідального інвестування ООН (UN PRI), Принципи корпоративного управління ОЕСР, та інші міжнародні документи, що регламентують ефективне управління корпоративними правами держави.

Необхідно вдосконалити чинне законодавство України, гармонізуючи його з європейськими стандартами. Це може включати внесення змін до законів, які регулюють управління державними підприємствами, зокрема щодо їх приватизації, реструктуризації та управління корпоративними правами.

Прийняття Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення корпоративного управління», який набув чинності 8 березня 2024 року, стало важливим кроком у процесі адаптації зарубіжного досвіду до українського законодавства [5]. Цей закон є ключовою віхою у розвитку української економіки та важливим елементом на шляху до приведення корпоративного управління в Україні у відповідність зі стандартами Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Впроваджуючи нові правила управління державними активами, Україна не тільки підвищує прозорість та ефективність управління, але й інтегрує найкращі практики, які вже довели свою ефективність у країнах з розвиненими економіками. Закон враховує вимоги програми Міжнародного валютного фонду (МВФ) і зобов'язання України перед Європейським Союзом, що робить його впровадження ще більш важливим для інтеграції України у світову економіку.

Таким чином, адаптація зарубіжного досвіду в українське законодавство є багатогранним процесом, який вимагає комплексного підходу, врахування національних особливостей та готовності до змін. Тільки за таких умов Україна зможе успішно інтегруватися у світову економіку та забезпечити стаке зростання власної економіки, підвищуючи добробут своїх громадян і посилюючи міжнародну конкурентоспроможність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Смітюх А. В. Корпоративні права та корпоративні паї (частки): теоретико-правові засади. Дис. докт юрид. наук. Одеський національний університет імені ІІ Мечникова, 2018. 561 с. URL: <https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e7e74c48-d0d8-4f76-bae1-d4e750120935/content> (дата звернення: 09.09.2024).
2. Ковалишин О. Р. Судовий захист корпоративних прав. Автореф. дис. канд. юрид. наук. Київ. НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України). 21 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0413U004189> (дата звернення: 09.09.2024).
3. Act relating to the Government Pension Fund. URL: <https://www.regjeringen.no/contentassets/9d68c55c272c41e99f0bf45d24397d8c/government-pension-fund-act-01.01.2020.pdf> (дата звернення: 11.09.2024).
4. National Corporate Governance Code is approved. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/en/natsionalnyi-kodeks-korporativnoho-upravlinnia-zatverdzeno/> (дата звернення: 11.09.2024).
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення корпоративного управління: Закон України від 22.02.2024 № 3587-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3587-20#Text> (дата звернення: 13.09.2024).